
Уладзімір Сьцяпан

...жыцьцё –
дарога ў адзін бок...

«Калі рыба ня ловіцца...»

З нататніка

БЯЗ ЦУКРУ.

Тыдні два Франака не было на рацэ. На яго месца, хто ні спрабаваў станавіцца – безвынікова... Ён зьявіўся перад сьвітаньнем. Стаў на сваё месца, навобмацак, у шэра-сінім змроку, разабраў вуды, закінуў і запаліў. На твары, пад сьветлымі вусамі, блукала ўсьмешка. Было відаць, што чалавек задаволены жыцьцём. Потым пайшоў дождж, і мы схаваліся пад елку. Пілі несалодкую каву, глядзелі на задраныя кончыкі вудаў і гаманілі пра рыбу. У Франака заўсёды была перасалоджаная кава. Жонка гатуе. “А што, твая сёньня цукру пашкадавала?” – спытаў я. “Не, сам гатаваў, з вечару яшчэ... А са сваёй я разышоўся”, – спакойна сказаў Франак. “А што так?” Колькі разоў яго жонка прыходзіла на раку. Прыносіла мужу зялёны доўгі плашч. Здаецца, крыху накульгвала на левую нагу. Нават, аднойчы, піла з намі віно. Франак памаўчаў і ціха бяз-

злосна патлумачыў: “Не паверыш, за...бла, у прамым сэнсе. Выспацца не магу... Я каву цяпер гатую сам. Бяз цукру, так здаравей...”

3 ЦУКРАМ.

Усходні вецер дзьме супраць плыні. У палове на пятую прыходзіць Франак. Як касец нясе касу, так і ён нясе на плячы складзеныя вуды. Твар у яго нявыспаны, вочы сьлязязца. Спытаў, як справы, пачуў няпэўны рыбацкі адказ, і моўчкі пачаў раскладаць прылады. Стаім маўчым. Вецер хістае вуды, гоніць цёмныя хвалі, коціць па асфальце парожнія пластыкоўкі, падраныя абгорткі чыпсаў. Франак распакоўвае заплечнік і выцягвае тэрмас. Чорная накрыўка, чорная кава – на халодным ветры – самае тое... Раблю першы глыток, здзіўлена гляджу на Франака: “Ты ж казаў, што бяз цукру – здаравей? Франак адварочваецца, папраўляе каўнер, шчыльней зашморгавае маланку, пад самае падбароддзе: “Мая гатавала – вось і салодкая... Я сам пазваніў, каб прыехала. Яна месяц у сваіх жыла – у Зялёным Лузе... Няхай сабе і салодкая, але так здаравей”. Вецер хістае вуды, Франак мружыць пачырванелыя вочы, я п’ю перасалоджаную каву і чакаем, чакаем... тупа так чакаем на халодным ветры.

САКРЭТЫ.

У свае адзінаццаць я ведаў усе дзіркі ў высокім школьным паркане. Ведаў на якім дрэве самыя салодкія яблыкі. Ведаў мянушкі ўсіх гэпэшных сабакаў. Ведаў, што сорак адна этыкетка, ці, як тады казалі, “цікетка” ад скрыначак з запалкамі і дзевятнаццаць паштовых марак, надзейна схаваныя ў этажэрцы ў старым падручніку – каштоўнасьць. І калі я пажадаю, то змагу іх памяняць на кручкі, жылку, ці прадаць... Яшчэ я ведаў, што не хачу быць касманаўтам, мараком, дырэктарам, настаўнікам, спартоўцам, доктарам, танцорам, піратам, кухарам... Пра свае сакрэты я раскажваю дачцэ – ёй адзінаццаць. Яна ня можа зразумець пра дзіркі ў школьным паркане і яблыкі, а пра маркі і прафесіі – разумее.

ЧЭЧА.

У сёмым “А” Чэча рагатаў гучней за ўсіх. Яго рогат было чуваць аж з дальняга канца школьнага калідору. Гэта ён напісаў самае кароткае сачыненне. “Я хачу быць дырэктарам.” Калі ён выходзіў на лёд з цяжкай самаробнай клюшкай, усе ад яго разьбягаліся. Чэча разганяўся і ляцеў на суперніка, біў клюшкай па шайбе, а трапляў па нагах. Тое ж самае адбывалася і ў футболе. А вось з шахматамі і шашкамі ў Чэчы зусім не атрымлівалася. Яго мог абгуляць нават першакласнік. Дырэктарам, вядома ж, Чэча ня стаў. Схадзіў у войска. Вярнуўся – пайшоў у міліцыянеры. На танцах ахоўнік правапарадку паводзіў сябе, як на лёдзе, калі зьяўляўся – ад яго разьбягаліся, ціснуліся да сьценаў. Цяпер, былы міліцыянер – пенсіянер. Сядзіць у парку, глядзіць, як мужчыны ў даміно рэжуцца. Бывае, што і па піва яго пасылаюць. Хоць і без ахвоты, а ходзіць.

ПРАРОЦТВА.

Генка Салома і Стася Крысько вучыліся ў паралельных класах. Калі “хабза” пераязджала са старога будынку ў новы – бібліятэку выкінулі ў

двор, пад бетонны паркан. Там кнігі і ляжалі да восені, прыкрытыя брызентам. Брызент спатрэбіўся, а на кнігі забыліся. Генка Салома – мянушка Саламон, чытаць любіў. Ён і перанёс-перавёз амаль тысячу кніжак сабе дамоў. Ня ўсе, а толькі тыя, якія ня моцна размяклі. А не паразмякалі і не парасклеяваліся зборы твораў... Але гісторыя не пра кніжкі, і не пра піва, і не пра прадавачку піва – Стасю, а пра зубы.... Саламон цягаў кніжкі, а Стася пад бочкай арэхавага колеру цадзіла піва. Спраўлялася. Кантынгент – мужчыны, а таму Стася ўвагай абдзеленая не была. Кожнаму кліенту разам з кувалом – усмешка. Аблічыла яна пару разоў на пару капеек ціхага і спакойнага Саламона. А калі, як у казцы, трэці раз не дадала рэшту, Генка зрабіў заўвагу. У адказ пачуў такое пра сябе і свае кніжкі, што і піва не захацеў. Адварнуўся і сказаў, але так, каб яго словы пачулі: “А цябе, Стася, без зубоў пахаваюць!” Гэта было даўно, у восемдзсят першым годзе... Памерла Стася мінулай восенню. Дзеці выдралі ў яе з роту ўсе залатыя зубы. На хаўтурах Саламонава прароцтва і згадалі. Як у ваду глядзеў, не дарма ж столькі кніжак прачытаў.

ВЕРШЫК.

Саламон (глядзі вышэй хто ён) сядзеў у двары побач з пад’ездам, глядзеў жыцьцё. Выбіраў з кішэняў семкі, частаваў вераб’ёў. Па вуліцы прайшлі салдат і дзяўчына. Яны сьпяшаліся. Салдат паглядаў на гадзіннік. Саламон склаў верш. “Пакуль на каленях салдата дзяўчына, то нахер пайшлі і камбат, і Айчына...”

НА ХАЎТУРАХ.

Саламон пастрыгся і пагаліўся, каб прыгожым пайсьці на хаўтуры свайго школьнага настаўніка. Там, за жалобным сталом, папрасілі і яго слова сказаць. Саламон думаў ня доўга, хоць прапановы і не чакаў. Ён падняўся, зашпіліў верхні гузік сінняй кашулі і сказаў: “Шкада... Але жыцьцё – дарога ў адзін бок.” Усе чакалі, што Саламон далей скажа, а ён гузік расшпіліў і сеў.

У ЛАЗЬНІ.

У гэпэ, калі адключачь гарачую ваду, то надоўга. Саламон тады ходзіць у лазьню. У парылцы мужчыны пра рознае гавораць, але найбольш пра радаснае – пра жанчын, гарэлку і грошы... Не пра кніжкі ж трындзець, калі пара сухая, а цела разняволенае, як не сваё. У голага і расчырванелага Саламона спыталі, а што ён думае пра жанчын. Саламон лісьцік бярозавы адляпіў ад жывата, скінуў і прамовіў: “Жанчыны ёсьць маладыя і старыя, а другіх не бывае.”

КАЛІ РЫБА НЯ ЛОВІЦА.

Сёньня рыба ня ловіцца... Надвор’е ціхае і цёплае. Стаю на рацэ адзін, куды ні гляну – у сінняй цемры ні агеньчыка ад запальнічкі ці цыгарэты.

Ніколі не хацеў стаць лекарам – крыві чалавечай баюся.

Хацеў стаць “піянерам-героем”, але ня доўга тое жаданьне праіснавала. Паразважаў і зразумеў, што пакутаў варожага палону ня вытрымаю. Гранату кінуць змагу, стрэлю, сыяг уздыму на слупе ці коміне кацельні,

а вось потым, калі схопяць, калі катаваць пачнуць: пазногці зьдзіраць, на сьпіне зорку выразаць – не. Пра ўсіх раскажу, бо не выношу фізічных пакутаў. З гэтай жа прычыны і шпіёнам расхацелася быць. Шпіёнаў, калі выкрыюць – катуюць бязбожна. Хоць прыкідвацца, падманваць, выдаваць сябе за іншага – падабалася заўсёды.

Не хацелася стаць вадалазам... Там прыгожа: каралы, рыбы вялікія павольна плаваюць, васьміногі, акулы з кітамі... А як у балонах паветра скончыцца!? І маракам-падводнікам не пазайздросьціш, бо і на лодцы кісларод можа скончыцца. Пры ўсім пры гэтым не адмовіўся б пабыць з месяц, ці паўгады Іхціяндрам. У чалавека-рыбіны ёсьць жабры і пад вадой ён, як мы з вамі на зямлі. Іхціандр патануць ня можа. Да таго ж усе каштоўнасьці пірацкіх і не пірацкіх караблёў належаць яму. А з харчамі ў моры-акіяне проблем няма: марская капуста, рыба, кальмары...

Касманаўты падобныя да вадалазаў. Але ў космасе паветра – нуль. Там ежа можа скончыцца, вада, паліва ў ракеце. Разгерметызацыя як здарыцца. Не, не... Космас – не маё. Ведаў тады, і цяпер ведаю.

Ніколі не хацеў быць дзяўчынай, нават прыгожай. А чаму і сам ня ведаю. Не падабалася і ўсё...

У класе трэцім, калі пачаў чытаць з ліхтарыкам пад коўдрай, марыў стаць першапраходцам – Зьверабоем, як у Купера. Кніжак дома амаль не было – браў у школьнай ці клубнай бібліятэках... Кніжкі любіў і люблю, а вось бібліятэкарам стаць не хацелася. Дзіўна?

Вельмі хацелася стаць чэмпіёнам. Атрымаць бліскучы медаль на шоўкавай стужцы... Расхацелася, калі на трэніроўцы па футболе заехалі па назе так, што тыдзень на яе стаць ня мог... Вядома, думаў пра шашкі з шахматамі. Занятак ціхі і прыемны. Сядзі і глядзі на клеткі і фігуркі. Прыкідвай, куды коніка пераставіць, куды пешку пасунуць. Хадзіў я на шашкі-шахматы, але нядоўга, можа з месяц. Думаць задзяўбло і цішыня пачала з сябе выводзіць. А потым, што я, інвалід, каб за столікам нерухома сядзець пяць гадзінаў?

Вось такія свае мары пяшчотнага ўзросту згадаў сёння. Не лавілася рыба.

БРОНЗА.

Тры мятровыя бюсты Леніна сохлі ў калідоры, а побач у майстэрні гаманілі мастакі. Яны выходзілі глядзець на плён сваёй працы, на трох бронзавых ідалаў. Насамрэч бюсты былі ня бронзавыя, а папяровыя. “Пап’е-машэ” – завецца такая тэхніка, калі з кавалачкаў паперы выклеяваюць у гіпсавай форме. Так робяцца карнавальныя маскі: малпы, сабачкі, лісічкі, індзейцы, папуасы і правадыры... Тры бюсты, расфарбаваныя пад бронзу, падсыхалі ў калідоры, на скразьнячку. Па цяжкіх кроках мастакі здагада-ліся, што там зьявіўся Віця – знакаміты гэпэшны асілак, чалавек, які круглы год носіць у сакваяжы дзесяць кілаграмаў жалеза, а другой рукой ціскае спружынны эспандар. Мастакі выйшлі з майстэрні. Віця стаяў і глядзеў на аднолькавых, як яйкі, правадыроў. “Падняць зможаш?” – пацікавіўся Сільвестравіч. Віця каўтануў сьліну. “Паспрабуй, а то што дарма жалеза цягаць. Пакажы сваю дужасьць і моц”, – падначваў спартоўца другі мастак. Віця ціха паставіў сакваяж. Падышоў. Удыхнуў на поўныя грудзі, выдыхнуў і адышоў. “Не, Сільвестравіч, не хачу рызыкаваць, а як пашкоджу?” – сказаў Віця і пачырванев. Ёнразумеў, што падняць столькі бронзы ня здужае.

Сільвестравіч пахітаў лысай галавой. Узяў Леніна за вуха, падкінуў, аберуч падхапіў. Віця сьмяяўся як дзіця. Так шчасьліва, што мастакам зрабілася сорамна.

ЧОРНАЯ СКРЫНЯ.

Была ў гэпэшным цырку такая рэпрыза, такі маленькі нумар. Ён заўсёды выклікаў у глядачоў вясёлы сьмех. Валера Абель – фокуснік і кіраўнік саматужных артыстаў, выносіў на сцэну скрыню. Пытальна глядзеў у залу, а потым казаў, што гэтая машына – вынаходніцтва, здзейсьненае ім, каб вызваліць жанчыну ад мышцы посуду. У вузкую шчыліну запіхваў брудную талерку, а праз нейкі час выцягваў яе чыстай. Нават глядачам прапа-ноўваў паўдзельнічаць, каб маглі пераканацца, што машынка працуе... Потым сакрэт выкрываўся. Са скрыні выскокваў на сцэну маленькі кучаравы цуцьк. Ён, як усе разумелі, і вылізваў брудныя талеркі да бляску. Мянуска ў сучачкі была адпаведная – Ліза. Перад канцэртамі яе не кармілі, нават не давалі піць...

ФОКУС-МОКУС.

Абель – не сцэнічны псеўданім. Не мянушка, не шпіёнскі пазыўны, а сапраўднае прозьвішча. З такім ён нарадзіўся. Яно – прозьвішча, і вяло яго па жыцьці. Валера кіраваў цыркавым калектывам гэпэ. Чарнявы, з акуратнай бародкай і вусамі. Акуляры. Доўгія валасы. Чорны стройчык, белая кашуля, зграбны мятлік і цішыня ў зале. Валера Абель – фокуснік, артыст. Калі ён выцягваў з кішэні калоду картаў і пачынаў круціць яе ў пальцах, то мне здавалася, што пальцаў у яго ня дзесяць, а самае меншае пятнаццаць. Карты порхалі, рассыпаліся і зьбіраліся ў паветры ў пыталнік і клічкі, у абрыс сэрца... На фокусніка я мог глядзець гадзінамі, да млоснасьці... Таму і прыйшоў запісвацца ў цырк, вядома, на фокусніка. Валера глядзеў на мяне, пасьміхаўся ў вусы і габляваў калоду. Карты пастуквалі, рассыпаліся, падалі з далоні ў далонь. “Фокуснік у нас ёсьць. Фокуснік у цырку павінен быць адзін. Цябе возьму акрабатам”, – сказаў Валера і ў паветры, як гармонік, разгарнуў-собраў калоду, а потым запісаў маё прозьвішча ў сшытак. З паўгады я займаўся акрабатыкай. Пакуль не зразумеў, што Абель нікому сакрэты фокусаў не пакажа, бо фокуснік, сапраўды, павінен быць адзін. Я перастаў хадзіць у цырк.

БАБА І ГАДЗІНЬНІК.

У дзедавай хаце быў адзін гадзіннік. Ходзікі з намаляванымі мядзвездзямі, з гіркамі на доўгім чорным ланцужку. Заводзіў гадзіннік дзед – унукам не дазвалялася, каб не сапсавалі. Калі дзед не было – гадзіннік спыняўся. Баба паспрабавала завесці гадзіннік – зламала. Побач з гадзіннікам вісеў адрыўны каляндар. Па начах дзед падымаўся паглядзець колькі часу. Мяне дзівіла тады і дзівіць сёння дзедава павага да часу. “Вось дзень зрабіўся на пяць хвілінаў большым, ці на дзесяць карацейшым, ці роўным з ноччу...” — казаў ён перад каляндаром, як перад абразом. Нікуды спазьніцца мой дзед і баба не маглі. Адкуль у іх такая павага да хвілін і гадзін? Якая ім розьніца, карацейшы гэты дзень за папярэдні, ці даўжэйшы. Карову выганялі не па гадзінніку, спаць клаліся па сонцу... Пра справы дамаўляліся так: “Зайду, як пасьнедаеце, прынясу, як каровы прыйдуць, заходзь апоўдні, убачымся, як пошту прывязуць...” З непадробнай увагай слухаў

дзед па радыё сігналы дакладнага часу і папраўляў штодня чорныя стрэлкі. Сварыўся на гадзіннік, калі той пачынаў сьпяшацца ці спазьняцца. Гадзіннік мусіў паказваць дакладны час. Калі дзед памёр – гадзіннік перастаў цікаць. Ён так і вісеў, з нерухоымі, як намаляванымі стрэлкамі. А баба мая, нават, заўважаць яго перастала...

ПРА ШЧАСЬЦЕ.

У Саламона, калі ён, разьняволены і лёгкі, вяртаўся з лазьні, спыталі падлегкі: “Скажыце, дзядзька Саламон, а ці праўда, што нельга пабудаваць сваё шчасьце на чужым няшчасці?” Саламон засьмяяўся і адказаў так: “Усе будуюць: дактары на хваробах людзей, трунары на сьмерці, скульптары помнікі нябожчыкам ставяць, мастакі партрэты малююць.... У вас падраліся чаравікі – дробнае няшчасьце, а гандляру з гэтага што?... далей самі прыдумайце, вы ж – разумныя дзеці.” Скажаў Саламон і засьпяшаўся, бо есьці вельмі хацеў.

БАБА І ТЭЛЕВІЗАР.

Мая бабуля не разумела тэлевізар. Колькі разоў схадзіла да цёткі, яны, ці ня першыя на вёсцы, набылі “Нёман”. Пасядзела, паглядзела і вярнула-ся да сваіх звыклых і зразумелых клопатаў: агарод, карова, вячэра, посуд, хата, двор і гэтак па коле. Яе, вядома ж, запрашалі зноў, але яна не хадзіла. Я спытаў у сваёй няроднай бабулі: “Чаму?” “А там скрозь адно і тое ж паказваюць, што ўчора, што заўчора...” Такі быў адказ. Тады я пасьмяяўся, а сёньня не магу таго вытлумачыць, як ні спрабую.

АНЁЛ.

Куды ён сьйшоў, куды адляцеў? Раней яна ўвесь час адчувала яго прысутнасьць, хоць і не задумвалася, а ці ёсьць ён – анёл-ахоўнік. Яна радавалася кожнаму імгненьню жыцьця, глытку халоднай вады, фотаздымку, на якім яна маленькая з дубчыкам у руцэ. Радавалася блізкасьці з мужам – хуткай і звычайнай, быццам будзёнай. Яна не сьпяшалася сама і не прысьпешвала тых, хто быў побач. Жыла сёньняшнім днём, сёньняшнімі клопатамі. Былі грошы – добра, не было, што ж, хутка зьявіцца. Яна пражывала кожны дзень і радасна засынала, ведала што наступны дзень будзе ня горшы за папярэдні... Праходзіла побач з люстэркам і не магла не зірнуць на сваё адлюстраваньне, не магла... А цяпер ўсё ня так. Зьнікла тая “невьносна-ная лёгкасьць быцьця”. Я гляджу на яе чысты твар, на сьветлыя валасы, скульптурныя, як намаляваныя пад лякала плечы, на тонкія, такіх ні ў кога больш ня бачыў, рукі ... Я гляджу на яе і прашу цябе, анёл-заступнік, вярніся. І не адыходзь ад яе. Будзь заўсёды побач. Прашу цябе, пачуй.

КЛЮЧ І ПУСТАТА.

Уздымаешся па сходах, ідзеш дамоў. Дастаеш з кішэні ключ, круціш яго на ўказальным пальцы, каб весялей ісьці. Ключ зрываецца, ляціць. Падае на каменныя сходы, дзынкае па прыступках, і, я разумею, што нічога не магу зрабіць, акрамя таго, як прашаптаць: “Не!” Але слова не дапамагае. Ключ ад дому падае ў цемру шчыліны. Падае ў пустату... Як доўга няма гуку, які засьведчыць, што падзеньне скончылася. Дакладна памятаю – тройчы за жыцьцё, ключ ляцеў у пустэчу. Тройчы разам з ключом падала сэрца.

РАЗВАГА.

Гадоў сем таму адзін рыбак сталага веку сказаў такое: “Кожная рака пахне жанчынай... А сапраўдная жанчына – пахне ракой. І ёсць на белым сьвеце рака любімая, якую памятаеш, да якой вяртаешся, з якой жывеш...” Агеньчык запалкі, разгубленая ўсьмешка і цыгарэта ў вузлаватых пальцах. Такім застаўся ў маёй памяці стары рыбак. У яго было прозьвішча – Порах, а звалі Віктар Мікалаевіч.

НЕ ПРА ГУЗІКІ.

Гузкі бываюць розныя: на дзьве дзірачкі, на чатыры, з вушкам і вайсковыя. Ад тых часоў, калі я насіў доўгі руды шынель, засталіся ўспаміны, а з рэчаў: пачак фотакартак, якія праглядаю разы ў гады. Ножык складанчык – падарунак кухара па прозьвішчу Тонкі. Гэтак, як Толік Тонкі, ніхто ня мог засмажыць “маслы” і бульбу. Ён падкормліваў мяне, я зрабіў яму шыкоўны дзембельскі альбом. Не за ножык, не за смажанае мяса. А таму, што ён быў класны хахол, а я – беларус. Лязо таго ножыка стачылася, зрабілася вузкім, як звычайны аловак. Я трымаю падарунак кухара ў рыбацкай сумцы. Бо як на рацэ без нажа...

Ёсць яшчэ маленькія ножыкі – іх тры, захоўваю ў ярка зялёным пластыкавым футарале. Падарунак прапаршчыка-мастака, дзіўнаватае спалучэньне словаў. Ножыкі тыя зробленыя з маленькіх напілкаў, імі добра рэзаць паперу, рабіць трафарэты... Трэцяя матэрыяльная каштоўнасьць – скураная пятля з карабінчыкам. У войску яе надзяюць на пас, а да карабінчыка чапляюць штых-нож. Адкуль, як узялася гэтая рэч – згадаць не магу. Яна служыць мне ад часоў войска. На ёй замест нажа вісяць ключы. Зручна і надзейна. Ёсць яшчэ гузік. Жалезны, з вушкам, з адціснутай зоркай. Ён ад шыняля. Рудога, доўгага. Калі да мяне прыезджала ў войска жонка, у брыгадзе быў каранцін. Сустрэчы забараняліся, а праслужыў я яшчэ толькі першыя паўгады. Калі ішоў на сустрэчу з ёй – нерваваўся. Круціў гузік. Спатканьне на КПП атрымалася зусім кароткім. Наглядзецца не паспеў, каб потым бачыць яе такой у эратычных снах. Ішоў да казармы, і адкруціў – адарваў той гузік. З ніткамі, з мясам... Дзіўна, што той пазелянелы гузік захоўваю, як медаль.

КРАЙ.

Возера – вялізная копанка, якая знаходзіцца на краі гэта. За старымі занядбанымі гаражамі. За возерам поле, за полем вёскі. Саламон ішоў ад возера, а я кіраваўся да вяды. Мы сустрэліся. Сьвяціла яркае ліпеньскае сонца. “Пастаім”, – прапанаваў я і адышоў у густы цень каштана. “Адны думаюць, што ўскраіна – канец нашага пасёлка. Тыя ж, хто ўваходзяць, лічаць, што пачатак. Гэта, як жыцьцё... Усё залежыць ад накірунку”, – сказаў Саламон. Я задумаўся над яго словамі. “Ну, я пайшоў, а ты стой... Час сьнедаць.” – Саламон узмахнуў рукой. Гляджу яму ўсьлед, і мне робіцца сумна, але іду да возера.

АДЗІНЫ З МНОГІХ.

Такі надпіс на амерыканскім даляры. Даўно хацелася напісаць пра падлеткаў, якія яшчэ зацемна выбіраюцца з дому. Сустракаюцца ў гулкім

пад'ездзе. Шэптам перагаворваюцца, зьбягаюць па прыступках... Пры-
вязваюць да ровараў вуды, мацуюць торбачкі з ежай, а потым выязджаюць
з гэта на шашу, абсалютна пустую, і едуць пасярэдзіне. Асфальт, як пры-
цярушаны сьнегам. Разьлятаецца тапалёвы пух. Падлеткі сьпяшаюць. Ім
трэба на сьвітаныні быць там – на шчасьлівым месцы, на закінутым
тарфяным кар'еры, які ўчора, лазячы па дрыгве, яны выпадкова знайшлі...
Вады ў тым кар'еры мала, меней чым па калена, а рыбы шмат... Карасі з
лінямі крэсьляць плаўнікамі на паверхні палосы, малююць зігзагі, робяць
кругі... Ладныя рыбіны перавальваюцца, варушацца пад цёмнай вадой, як
пад коўдрай... Шоргат колаў, пстрыканьне каменчыкаў, прыемны, бо зябкі,
туман. Поле. Сьцежка. А потым яны нясуць свае ровары на плячах,
адмахваюцца ад камароў. І перастаюць, зрэшты, на іх зважаць. Брудныя
і мокрыя выбіраюцца на край свайго кар'еру. Кідаюць “тэхніку” пад
кустамі і з вудамі лезуць у ваду. Яны цягаюць карасёў. Паказваюць, адзін
адному, калі трапляецца ладная рыбіна, і не зважаюць на час. Яны
шчасьлівыя... Вечаровае сонца чырванее над даляглядам, над бясконцым
каштанавым полем, дзе – нідзе парэзаным міліярацыйнымі канавамі. Яны
едуць дамоў. На багажніках торбачкі з карасямі. Дома яны палічаць
злоўленую рыбу. Абавязкова. Каб ведаць, каб запомніць. Шчасьце для іх
пакуль яшчэ вымяраецца колькасьцю злоўленых срэбных і залатых ка-
расёў.

СПРОБА.

Лічба тры для яе шчасьлівая. Тамара і на юрыдычны паступіла з трэцяй
спробы. На трэці год уладкавалася юрыстам у прыватную фірму. Пер-
шыя дзьве справы, якія даручылі весьці – прайграла. А вось трэцяя скон-
чылася вельмі паспяхова. Ёй было трыццаць пяць. Ні дзяцей, ні мужа, ні
бацькоў. Яна двойчы, бяз бачнай прычыны, спрабавала скончыць жыцьцё
самагубствам. Першы раз труцілася газам, другі – соннымі таблеткамі...
Першыя два разы, абсалютна выпадкова, побач аказаліся людзі. Тамару
ўратавалі. Да трэцяй спробы яна не рыхтавалася. І без таго была ўпэў-
ненасьць, што гэтым разам атрымаецца. Лічба ж тры – шчасьлівая. І не
памылілася. На пахаваньні толькі і гаварылі пра трэцюю спробу Тамары
Крапіўніцкай, і пра магію лічбаў.

ЧОРНАЯ СКРЫНЯ.

Колькі сябе памятаю, столькі памятаю і чорную скрыню сваёй бабулі.
Яна стаяла на адным і тым жа месцы – пад акном, паміж канапай і шафай.
У той вялізнай і ёмістай скрыні я мог пры жаданьні схавацца. Зробленая
яна была з дубовых дошак, а таму акрамя сялянскай грувасткасьці мела
неверагодную вагу. Адноўчы, за яе заляцела манетка. Адсунуць скрыню
ад сьцяны я ня здолеў. Паклікаў стрыечнага брата, але і разам рады не
далі. У чорнай скрыні, акрамя ўсяго іншага, заўсёды ляжалі цукеркі.
Найчасьцей то былі падушачкі ці карамелькі. Але цукеркі мяне не заўсёды
цікавілі. У чорнай скрыні я шукаў грошы. А дзе ж яны могуць быць, калі
ня там? Мне, калі бабы з дзедом не было ў хаце, карцела падымаць цяжкае
века...

Зьверху скрыня была чорнай, бліскучай, а з сярэдзіны сьветлай. На
дошках века, з сярэдзіны, дзе хімічным, а дзе і звычайным алоўкам, роў-

нымі радкамі ішлі запісы, зробленыя дзедавай рукой. Радкоў з лічбамі-датамі мелася шмат. “Злучка...”, “Жыта пасеяў...”, “Ацёл...”, “Апарос...”, “Капалі бульбу...”, “Садзілі бульбу...”. Штогод надпісаў дадалася. Потым словы і даты пісаліся паверх папярэдных. Я спытаў у дзеда, а чаму ён ня піша ў сшытку. Дзед крыху падумаў, а потым патлумачыў, што каляндар ці сшытак могуць згубіцца, а скрыня ня згубіцца. Дзіўна, але грошы ні дзед, ні баба ў чорнай скрыні не трымалі. Баба хавала грошы ў падушцы. А дзед клаў пенсію ў бляшаную пушачку, якая стаяла ў шуфлядцы стала, пад абразамі. Так што пра скарбы ў куфэрках я перастаў верыць яшчэ ў дзяцінстве.

ЗАЙЗДРАСЬЦЬ.

Генка Аўсяньнік праславіўся двойчы. Першы раз, калі Ісак выбіў яму два пярэднія зубы. Было так. Лета – пачатак вакацыяў. Сьпёка. Падлеткі вырашылі папіць вады, памыцца, ахалануцца. Каб не ісыці дамоў – бацькі могуць і не пусьціць потым. Прыйшлі на будоўлю. Каля паркану, спрэс сьпісанага мацюкамі ды іншай цікавай інфармацыяй, па зямлі цягнецца труба, падобная да зьмяі з ускінутай галавой. Канчаецца іржавая труба кранам. Адкруціў і смакчы сьцюдзёную ваду. Стаім, смокчам, сьмяёмся, пырскаемся... Дайшла чарга і да Геніка. Прысмактаўся Аўсяньнік не адагнаць. Ісак ня вытрымаў, дужа піць хацеў, і ўдарыў нагой па трубе. Здрыганулася труба. Бац Геніка па зубах – двух пярэдных верхніх як і не было. Кроў, крык... Зубы разглядаем. На адным Ісак дзірку знайшоў і пачаў Аўсяньніка суняшаць, што гэты зуб і так вываліўся б. Атрымалася, што Генік дзякаваць яшчэ мусіў. Сьмешным стаў Аўсяньнік, як бабуля... У васьмым класе ў Геніка стаялі ў роце два залатыя зубы, і ён навучыўся прыгожа цвыркаць сьлінай. Так як ён ніхто ня мог, а ўсе яму зайздросцілі.

СОН.

На ровары, веліку, лайбе – далёкае робіцца блізкім. Ва ўсіх хлопцаў у каго лепшы, у каго горшы, велікі былі. Генік Аўсяньнік хадзіў пешкі, прасіўся, каб падвезлі – хоць на раме, хоць на багажніку. Зразумела, падвозлі... Але не заўсёды, бо каму ахвота высільвацца, круціць педалі. Генка праводзіў нас зайздросным позіткам і крывіўся, як ад болю. За пяць км ад гэта, пры шашы, стаяла закусачная. Мясцовыя дзядзькі і цёткі прыязджалі туды, хто выпіць, хто закусіць... Генка падпільнаваў, калі гаспадар аднаго ровара добра выпіў-закусіў. Агледзеўся Генік, схопіў ровар, ускочыў на яго і... Потым ён расказаў мне свой сон. Тыдзень за ім бег дзядзька. Генік з усяе моцы круціў педалі, а ровар амаль ня ехаў. Як на крутую гару – круціш, круціш, і на месцы стаіш. Яшчэ імгненьне і паімчыш з гары, толькі вецер будзе ў вушах сьвістаць, але тут Генік прачынаўся. Уцячы не атрымлівалася. Праз дзён дзесяць нас прывялі ў міліцыю. Паставілі да сьцяны. Стаім, маўчым. Зьяўляецца дзядзька вясковы ў храмавых ботах (адзіная дэталі, якую захавала памяць) і пачынае нас разглядаць. Генік нават не чырванее. Дзядзька паціснуў плячамі і просіць, каб мы раты паразывалі. Нас адпусьцілі, а Геніка пакінулі. Ровар перафарбаваны забралі.

Мне згадваецца Генікаў сон. Бачу хлопчыка на ровары, які застыў на гары, і хлопчык той – ня Генік, а я на скрадзеным ровары.

ЛІСТ.

“Ты сядзіш у вялікай і цёмнай майстэрні. Фарба на палітры акамянела, запылілася і страціла сапраўдны колер. Гурбачкі фарбы нагадваюць птушыны памёт, але на палітру ты даўно не глядзіш. Табе семдзсят пяты, здаецца. Ты зусім стары. Такі, што часам, самому робіцца сорамна за свае гады, няёмка перад самім сабой. Ты даўно не працуеш... Глыбокі фатэль з выцэртымі падлакотнікамі, ён як твая ракаўка, як абалонка, ці частка цябе. І цемра. Ты звыкся з ёй, і яна цябе не раздражняе, як раней. Ты ня мог дачакацца дня, дачакацца сьвятла. Падхопліваўся на сьвітаньні, выпальваў цыгарэту, піў каву... Сьпяшаўся, бег у майстэрню і шырэй расхінаў шторы... Апошнія гады ты часта сядзіш вось так – нерухома, глядзіш у цемру, у далёкі кут. Не, ты ня плачаш... Ты ня думаеш пра мастацтва, пра вучняў. Ты не чытаеш кнігі і не глядзіш тэлевізар. Пах фарбаў і шкіпнару перастаў радаваць і бадзёрыць. Пра што ты думаеш, калі застаешся сам насам у вялізнай майстэрні? Хочаш, скажу... Ты думаеш пра жанчын. Яны зьяўляюцца з цемры, праходзяць перад табой. Яны не састарэлі ў адрозьненне ад цябе. Вочы блішчаць. Вусны расхінаюцца ва ўсьмешках... Некаторыя праходзяць павольна, а некаторыя пралятаюць, пакінуўшы толькі свой водар. Водар жаданьня. Яны гарачыя, хуткія – яны жывыя. Пра іх ты думаеш, дарагі прафесар, акадэмік.... Думаеш і разумееш, што гэта адзінае вартае ўспамінаў, што было і ёсьць у тваім жыцьці. Я шкадую цябе, настаўнік. А дапамагчы не магу. І ніхто табе не дапаможа... Можа я, а можа іншая ўвойдзе са сьвятла памяці ў цемру майстэрні, пакладзе далонь на твой твар, і закрые павекі.”

ЧЫРВОНЫЯ КОЛЫ.

Ад некаторых падзеяў, сустрэчаў, партрэтаў застаецца ў памяці зусім мала. Гаспадара ровара з чырвонымі коламі – ня памятаю. Як выглядаў, што гаварыў? Памятаю адно ровар. Нават ня сам ровар, а чырвоныя колы. Спрабую згадаць, узнавіць, зазірнуць, разгледзець – круцяцца колы, пабліскваюць пруткі, астатняе неразборліва, расплывіста, няпэўна. І ахоплівае шкадаваньне, узьнікае разгубленасьць. Акрамя чырвоных колаў памяць не захавала нічога, ні імя, ні мянушкі, ні твару, ні руху...

СКРУТАК ДРОТУ.

Вогнішча побач з будоўляй. У агні вялікі скрутак сталёвага дроту. Ён чырванее. Ён зусім чырвоны. Выкідаем, выцягваем на сьнег. Сычэньне, белая пара, дрот робіцца чорна-сінім і непрывабным. Ён пераблытаны, жахлівы... Калі дрот ачах – пачынаем яго секчы на кавалачкі меншыя за запалку. Потым кавалачкі згінаем абцугамі і малатком. У мяне поўныя кішэні “прабойчыкаў”. Такім “прабойчыкам,” з таго чорна-сіняга дроту, я патраплю Віцьку пад вока. Аднакласьнік стане качацца па сьнезе і крычаць. А я пачну выбачацца... Стану высыпаць з кішэняў на сьнег, як тыя семкі, пагнутыя кавалачкі дроту. Рагатку ня выкіну, пашкадую... У Віцькі на ўсё жыцьцё застанецца пад левым вокам знак – маленькая падкоўка.

БІБЛІЯТЭКА.

Ня ведаю, як для каго, а для мяне Дом Літаратара – не кабінеты сак-

ратароў, ня бар, не вялікая зала, дзе даводзілася выступаць, а – бібліятэка. Пакуль яна была – Дом Літаратара – быў. Учора, трынаццатага ліпеня дзьве тысячы шостага году, Дом Літаратара перастаў для мяне існаваць. Ён ня зьнік, не праваліўся пад зямлю – стаіць, як стаяў, па вуліцы Фрунзе, 5, але ён ператварыўся ў нішто. Чаму так, што адбылося? Зьнікла бібліятэка. Я сам дапамагаў выносіць кнігі ў доўгую зялёную фуру. Памяшканьне пусьцела на вачах, рабілася гулкім. Разьбіраліся стэлажы, зносіліся, похапкам закідаліся ў машыну кнігі – тысячы, дзясяткі тысячаў кніг... І бібліятэчны фармуляр свой я не знайшоў у скрыні. Той фармуляр запаўняла Ніна Уладзіміраўна, яна ж і кнігі патрэбныя туды ўпісвала, раіла, кавай частавала, цыгарэтай, за жыцьцё са мной гаварыла. На сьвеце і ня так шмат людзей, да якіх адносіны не напаказ, а прыхаваныя, пшчотныя... Мне захацелася патэлефанаваць Ніне Уладзіміраўне, пачуць яе голас, пагаварыць, як раней, як тады... Але я гэтага не зрабіў – пашкадаваў, бо, напэўна, ведаю, расьперажываецца, калі пра бібліятэку пачуе.

НОЧ.

Я гляджу на сем зорак, з якіх складаецца ў начным небе агромністы коўш. Дзьме вецер, адлюстраваны ліхтароў трымцяць, як луска залатой рыбіны, пульсуюць, рака хістаецца, а сем зорак нават не міргаюць. Яны халодныя, непакісныя, адсутныя. Гляджу і думаю, а ці існуе хоць што большае, чым гэты зорны коўш, больш агромністае і велічнае... Спрабую прыдумаць.... Калі зямлю кінучь у коўш, то... Зоркі падаюць з яго, як кроплі, згасаюць... Адчуваю разгубленнасьць і бездапаможнасьць. Адною бліскачай кроплі дастаткова, каб зьнікла Зямля. Той кроплі, якая падае з сямізорнага каўша. Яму бяз розьніцы, што я пра яго думаю. Ён самы вялікі посуд. Самая вялізная з усіх бачных ёмістасьцяў. Ён – самая вялікая лыжка... А супакойваюся на думцы пра самую маленькую лыжачку. Так, пра срэбную, набытую жонкай, каб карміць дачку, калі ў той яшчэ і зубоў не было. Жонка беражэ тую зграбную лыжачку, каб потым, калі ў дачкі народзіцца дзіця... Зорны коўш перастае палохаць. Яго перамагае маленькая лыжачка.

РЭШТА.

Яна зрабілася лёгкай, як белае пёрка, дробненькай, маленькай. У яе баляць ногі. Яна заўважна кульгае, калі памалу ідзе да крамы. Яе можа падхапіць і зьнесьці вецер. Паціху падымаецца на высокі ганак. Вітаецца з прадавачкамі. У драцяны кошык кладзе палову шэрага хлеба, сайку і пакет малака, цукеркі... Доўга, побач са стракатай шклянёй паліцай, стаіць і пералічвае дробную рэшту. Так засяроджана, так уважліва, быццам гэта найважнейшая справа яе жыцьця... Прадавачка пачынае нервавацца. А мне робіцца няёмка... Я стаю і гляджу на яе. Баюся падысьці, падбегчы, нават гукнуць баюся... Гляджу і разумею, што калі давядзецца выбіраць паміж Радзімай і Мамай, то і я – выберу маму.

НЕ ПАЗНАЎ.

Насіліся пасыля дажджу на роварах. Дамоў прыехаў позна. Падняўся на свой трэці. Ціхенька ўвайшоў у кватэру, каб не пабудзіць бацькоў, знайшоў

вязку з ключамі і нячутна прычыніў за сабой дзверы. У калідор брудны ровар не закоціш, а на пляцоўцы пакінеш – раніцай ня знойдзеш. Па стромых прыступках, асьцярожна сыходжу з роварам на плячы ў сьмярдзучую вільготную цемру. Колькі памятаю, у сутарэньнях заўсёды сьвеціць адна лямпачка з пяці. Клацаю выключальнікам, так і ёсьць гарыць адна. У дальнім канцы. Амаль навобмацак паварочваю ключ у важкім замку, знарок бразкаю, сьпяшаюся хутчэй сьйсці. Расхінаю дзверы... І слупянею. У цемры стаіць чалавек. На мяне ўтаропіўся... Мне здаецца, што нашае нерашучае супрацьстаяньне цягнецца вельмі доўга. Ровар валіцца з рук. Кідаю ў чалавека цяжкім замком. З усяе моцы кідаю і бягу. У сутарэньнях звон разбітага шкла... Да мяне даходзіць. Чаму ключы не на цвічку віселі, а на паліцы ляжалі. Спрабую есці і не магу – у вачах ён – мой адбітак. Лоджыю зашклілі толькі праз месяц.

ДЗЬВЕРЫ.

На дабітым аўтобусіку едем гравейкай да Лепеля, каб адтуль на Менск. Вяртаемся з вёскі. Жонка з дачкой сядзяць наперадзе, а я за імі. У Вялікіх Дольцах дадаецца п'янаватых пасажыраў. За мной уладкоўваецца мужчына ў сьмешных акулерах на гумцы, на руках чорнае кацяня, і жанчына – гадоў за пяцьдзесят, з залатымі зубамі. З гулянку нейкай вяртаюцца. Прыслухоўваюся да размовы. "...А напярэдадні бачыла я сон і прахапілася. Быццам адсоўваю фіранку, паглядзець, а ці моцны той дождж. Маланка як блісьне, як загрузоча ўсё, хата страсянулася і дзверы паадвальваліся, пападалі на падлогу. У доме пяць дзвярэй, а адарвалася толькі двое. Я прахапілася, вады папіла, калачуся... ні дажджу, ні маланкі няма, рады даць не магу, і што гэта, і да чаго... " – распавядае жанчына. Кацяня на каленцах у дзядзькі ціха і незадаволена каўкае. "...А потым, калі Сярожа памёр, а праз паўгода і Саша... тут я той сон і згадала, тыя дзверы ўспомніла..." – жанчына ўздыхае і хліпае носам. "Сяргей жа твой і ня піў, здаецца?" – дзядзька кашляе. "Ага... Ні кроплі" – адказвае цётка. – Мужык мог, а сын ні-ні."

Сёньня і мне сьніліся дзверы. Вялікія, пафарбаваныя арэхавым колерам.

МАШЫНІСТ.

"Цягнік ня ровар – разгоніцца, то адразу ня спыніш. Ён цяжкі, а таму доўга едзе. За сорок гадоў, што я на чыгунцы машыністам адпрацаваў, усякага нагледзеўся. Тройчы людзей зьбіваў. І тры разы жанчыны на рэйкі выскоквалі, пад лакаматыў траплялі. І ўсе потым да лесу ляцелі. А запомнілася што? (Тут чыгуначнік задумаўся.) Адна старая рукі да бакоў прыціснула, валасы сівыя растрыбушыліся, і ляціць... Чыста вядзьмарка, мяцёлкі не хапае... І ні адна з трох пад колы не патрапіла. Усе да лесу ляцелі. Вось як ляцелі, гэта і запомнілася."

КРЫШАНЫ.

Стасік Лявонаў двойчы прабіваў нагу, а Васіль Ягораў толькі раз, але наскрозь. Мне ж пашчасьціла... Вялікі цвік прапароў гумовую падэшву

кеда і выскачыў іржавай дзюбай паміж пальцамі. Я хваліўся той дзіркай у абутку, як салдацік медалём. Каб падшыванцы ня лазілі па садах. Не калацілі яблыні, не тапталі грады ды не ламалі гальлё – вяскоўцы вынайшлі такі сродак. Бралася дошка, у дошку наскрозь забіваліся вялікія цвёкі. Потым яе закопвалі гаспадары салодкіх яблыкаў пад дрэва, прыцярушвалі травой, і – гатова. Можна не геніяльна, але проста і дзейсна...

У двары п’яны дух. Над рудымі, чырвонымі, залатымі, белымі крышанамі гудуць восы. Крышаны сушацца на старых посьцілках, на цыраце. Яны на даху паветкі, на стопцы, на ганку... А мая баба ўсё рэжа і рэжа ападкі. Адмахваецца мокрым ад яблычнага соку нажом, адганяе стракатых вос і чорненькіх чмяллёў... А я з братам цягаю з гароду ападкі і не гавару бабе, чаму брат кульгае...

НЕБА.

“Белы наліў” у вёсцы звалі “летнікам”. Ён адыходзіў хутка. Сапраўдныя яблыкі пачыналіся пазьней. На тых восеньскіх яблыках зараблялі – вазілі прадаваць, хто ў Ленінград, хто ў Маскву. Каб яблыкі пасьпелі – сады ахоўвалі. Мой дзед недачуваў. А які з глухога чалавека вартаўнік? У сад выпраўлялі мяне. Пад старую яблыню выцягвалі вазок. Кідалі на вазок сена, паверх клалі посьцілку, на яе падушку... Мне гадоў восем. Ляжу на вазку пад рудым і цяжкім кажухом і гляджу ў жнівеньскае неба. У горадзе неба зусім іншае. Яно пустое, як падмеценае падсьлепаватай гаспадыняй, амаль бяззорнае. А тое неба, над садам і вёскай, як цукрам засыпанае зоркамі. Мне страшна... Мне халодна... Мне самотна... Я хаваю твар пад кучаравы каўнер кажуха, заплюшчваю вочы, спрабую заснуць... І тут мяне пачынае трэсьці... Я не вытрымліваю цемры. Адхінаю каўнер, і да сьвітання не магу адвесьці вачэй ад мігатлівага жнівеньскага неба. Ляжу і гляджу. Нерухомы, як нябожчык у труне.

ЛАХЕРДЗІКІ.

Хто ведае, што гэта такое? Дзіўнае слоўца. Пачуў яго гэтым летам ад цешчы, яна расказвала пра знаёмых. “...Набяруць лахердзікаў, пасядуць перад тэлевізарам, серыял глядзяць і ядуць сабе”. Лахердзікі – прысмакі: чыпсы, чупа-чупсы і г.д. Адкуль гэтае слоўца? Мяркую, што ад вушацкіх габрэяў. Цяпер і дачка, і жонка, якім слоўца спадабалася, просяць мяне купіць у краме якіх лахердзікаў...

СУСЕД.

Гэта ён Славік, па мянушцы Гэцала, расказаў мне пра арла і хлопчыка-афганчыка, які таго арла падстрэліў.... Спалохаліся вайскоўцы. Яно і ня дзіва, ніякавата зробіцца, калі ўбачыш, як дзіцё з першага стрэлу забівае вялізнага птаха, што вісіць высока-высока над вайскавай калонай... Славіка Гэцалу з Афгану камісавалі. Сцаўся хлопец па начах. Пабадзяўся ён па гэпэ, папіў і ажаніўся. Жонка нарадзіла хлопчыка і дзяўчынку. Пажылі гадоў сем-восем і разышліся. А сёньня даведаўся, што Славіка арыштавалі. Зарэзаў саракагадовую жанчыну, да якой хадзіў апошнія пару гадоў. Дзевяць разоў ударыў яе нажом, а потым прыйшоў дамоў, дзе маці хвора я жыла, і лёг спаць. На раніцу зьявіліся міліцыянеры і вывелі Славіка з кайданкамі на руках. Маці спалохалася, пачала пытаць, а што такое сын

зрабіў, што скраў, калі яго арыштоўваюць аж пяцёра міліцыянераў? Ёй не казалі.

...А Гэцалам Славіка звалі таму, што калі ішоў, то падскокваў, як на спружынках.

КАРЛА.

Усе ведаюць, што калі-небудзь надыдзе час цішыні. Толькі Карла ведаў не прыблізна, а дакладна. Доктар ня стаў яго абнадзейваць, ня ўзяўся суцяшаць і супакойваць. Сказаў, як адрэзаў – два месяцы, у лепшым выпадку. Карла ведаў, што дакладна праз два месяцы прагноз і здзейсніцца, не сумняваўся. Так і адбылося. Карла памёр раніцай, перад самым сьвітаньнем. Згасла зорка ў левым верхнім куце вакна. Зрабілася нябачнай. Суседка адчыніла кватэру, бо Карла пакінуў ёй ключы... Пра Карла Міхайлавіча ні хто не сказаў кепскага слова, як і не было чалавека на сьвеце.

СПАКОЙ.

Які спакой, калі сёння поўня. Як поўня, так муж з жонкай і сварачца. Суседзям за тья паўгады, што муж і жонка зноў разам, надакучылі іх лямант і крыкі, але ж і цікава. Суседзем хочацца цішыні. І дзеці ж слухаюць... Сварка і сёння пачалася з таго ж месца. Муж паляпаў сябе далоньню па белым запясыці і спытаў жонку, дзе яго залаты гадзіннік. Яна адказала, што гадзіннік забраў малодшы сын. Тады ён спытаў, а нашто яна аддала той гадзіннік сыну, а не прынесла яму. Без гадзінніка ён ня можа. Зусім ня можа. Суседзі спрабуюць супакоіць, але чужыя словы, як сьпірт у полымя, выклікаюць яшчэ большае абурэньне і абразы. Жанчына згадвае трох яго каханак, больш ня ведае. Ён згадвае яе аднога каханка, чырвонатварага кухара з рэстаранці “Вясёлка”. Слова за слова, і сварка вяртаецца да залатога гадзінніка. Крычыць певень. Яго хрыпаты, як пра-студжаны, рэзкі крык прымушае прыгожа апранутых мужчын, жанчын і дзяцей змоўкнуць, суняцца і немітусьліва, з сумнымі тварамі, паразыходзіцца па сваіх магілах. А поўня над чорнымі бярозамі яшчэ з паўгадзіны нагадвае залаты гадзіннік, бяз стрэлак і лічбаў.

МЕНТАЛЬНАСЬЦЬ.

Часам да Ігара Цішына, які жыве ў Бруселі, заязджаюць беларускія мастакі. Быў у яго і мой былы настаўнік Май Данцыг. Павадзіў яго Ігар па горадзе, але не па музэях і выставах, а пераважна па кніжных крамах. Пяць цяжкіх чамаданаў кніг павёз Данцыг з Бельгіі ў Менск. Альбомаў з рэпрадукцыямі ў Мая Вольфавіча і так хапае, а ён ня можа спыніцца і працягвае набываць. Дзе ні бывае, адусюль вязе кніжкі. Навошта чалавеку столькі? Расказаў я пра гэту жарсьць мастака да кніжак Глобусу. А ён і кажа, што гэта не хвароба якая, а звычайная габрэйская ментальнасьць. Габрэй павінен усяго назапасіць не на адно, а на некалькі жыцьцяў... Вось Данцыг і назапашвае кнігі... Дзіўна? Падобна да праўды. Бо яшчэ раней чуў пра знакамітага “ў вузкіх колах” сьпецыяліста. Той чалавек, па прозьвішчу Брак, усё сьвядомае жыцьцё антыкварныя гадзіннікі рамантаваў. Меў ён восем навіоткіх камплектаў імартных інструментаў, абсалютна аднолькавых. Састарэў, кепска бачыў, гадзіннікі рамантаваць

кінуў. Але колькі ні прасілі старога майстра прадаць хоць адзін камплект інструментаў, хоць карыстаны, усім ветліва адмаўляў.

ЗАЎСЁДЫ СЬНЯЦА.

Я хадзіў па грыбы з дзедам, бацькам, стрыечнымі братамі, дзядзькам, вясковымі сябрамі, з малодшым братам, калі ён падрос... Але болей за ўсё любіў і люблю хадзіць адзін... Не, не адзін, а з ножыкам і кошыкам. У грыбах – яны лепшыя памочнікі і сябры. У кожнага грыбніка ёсць свае шчаслівыя мясціны. Быў я меншым – месцы гэтыя былі на краі леса, а калі падрос, то зьявіліся новыя, далёкія. Я не баяўся леса. Лазіў па гушчарах, па балоцістых лашчынах, па грудках... Грыбы, ягады, рыбалка – сьняцца. Заўсёды сьняцца.

СЮЖЭТ.

Карэлія... Белыя ночы, белыя дні.... У будатрадзе сьвята, не прывезьлі цэмент, вось праца і спынілася. Хлопец з дзеўкай пайшлі ў лес на беразе возера. Пайшлі ў сярэдзіне дня. Лес рэдзенькі, сьветлы, грыбы на кожным кроку, ягады... Ні сьцежак, ні дарог. Ходзяць, цалуюцца-мілуюцца. Па траве качаюцца, бегаюць, перагукваюцца. Дзеўка хлопца ягадамі частуе..... Гарбаты прараб пацікавіўся, а дзе падзелася Ядзя. А калі яму сказалі, што дзеўка з хлопцам пайшлі ў лес да возера, то ён лаяцца пачаў, зьбялеў... Ядзька шмат каму падабалася... Супакоіўся трохі гарбун, на лес той паглядае ды кажа, што фіны, той лес як замініравалі яшчэ вайной, так туды ніхто з мясцовых ні нагой... Нехта яшчэ пра мінет пажартаваў... Што тут рабіць будзеш? Сядзім, папяросы палім, на лес той далёкі паглядаем, прыслухоўваемся...

Ядзька з Андрэем вярнуліся пад вечар. Ціхія і стомленыя.

Ядзька плакаць пачала, а Андрэй у доктара сьпірту папрасіў, пакуль ня выпіў – запалкі ў пальцах ламіліся...

ЧОРНАЯ ПІЛА.

Мы з дзедам пілуем дровы. Мне гадоў сем. Пілуе дзед, а я дапамагаю. Цягаю абэруч вялізную чорную пілу, напінаюся, стараюся. Вострымі зубамі ўгрызаецца чорная піла ў бярозавае бервяно, струменьчыкам сыплецца пілавіньне. Дрэва цьвёрдае, а пілавіньне мяккае і духмянае. Мне гэта падабаецца. Я люблю працаваць з дзедам напару. Ён не прысьпешвае, ня сварыцца, калі нешта не атрымліваецца адразу. Дзед добры... Яшчэ ў чорнай пілы новая адпаліраваная ручка. Гладзенькая такая, прыемна яе сыціскаць пальцамі. Піла ці ня большая за мяне. Яна пагрозьліва гудзе і ўздыхае, бывае выпінаецца, калі захрасае ў бервяне. Мы ўжо напілавалі шмат. Я крыху стаміўся, але не прызнаюся. А дзед бярэ наступнае бервяно, кладзе яго на сталюгу, прыкладае да бервяна пілу. Паленца павінна быць напалову палатна пілы. Я адзначаю на бервяне рыскай тое месца. Аловак замяняе кавалачак вугалю. Пачынаем пілаваць.

Памятаю, што калі прыйшоў стрыечны брат Міша з фотаапаратам, дзед адставіў пілу і ўзяўся зашпільваць на кашулі каўнер. Дзед саромеўся фатаграфавання непрычасаным, непрыбраным, а мне было бяз розьніцы.

Міша паставіў нас побач са сталюгай. Мне даў у рукі пілу. Адышоўся на пяць крокаў, апусьціўся на калена. Пстрыкнуў. Застаўся фотаздымак. Няма майго дзеда. Няма той пілы. Даўно згарэлі і дровы, што мы напілавалі. Застаўся ўспамін пра летні дзень, пра дзеда Уладзіміра, пра пах пілавінья і новую ручку для пілы, якую зрабіў дзед, каб мне было зручна яму дапамагаць. Гэта можна намаляваць. Толькі малюнак, як і фотаздымак, ня зьмесьціць усіх тых пачуцьцяў, якія выклікае ў маёй душы такая простая і дасканалая рэч, як вялікая чорная піла.